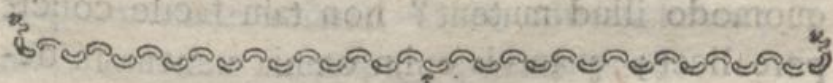

PROEMIUM.

 Venenum est corpus ; quod interne assum-
tum, aut quocunque modo corpori ani-
malis viventis applicatum, illud conti-
nuo plus minus qualitate sua destruit.

Omne igitur id, quod aut perimit, aut in-
firmat, aut alterat corpus, veneni sub nomine
venit ; quare non illud tantum veneni nomen
meretur, quod assumptum illico lethales in cor-
pore humano producit effectus, aut quod ma-
gna copia nocet (cum proficua etiam alimenta
in hoc casu veneni naturam induant) sed omne
id, quod odoratum, contrectatum, corpori
applicatum, cum aëre adtractum, corpus anima-
le ita afficit, ut continuo in destructionem ver-
gat. „ Venenum enim, ait AVICENNA, (*)
„ est medicina, quæ corrumpit seu apta est

A

„ cor-

(*) L. 2. Tract. 1. Cap. 4.

„ corrumpere temperamentum humanum, &
 „ quanquam omne venenum suapte evertat &
 „ corrumpat humanam naturam, differentia ta-
 „ men est non exigua, quia aliqua quidem
 „ nunquam interimunt, etiamsi habeant poten-
 „ tiam interimendi, aliqua vero interimunt,
 „ sed aut tardius aut citius.

Quomodo venena in corpus nostrum agant?
 quomodo illud mutent? non tam facile concipi-
 pere licet; quamvis enim omnia venena in de-
 structionem tendant, tot diversis tamen id mo-
 dis efficere videntur, quot fere venena sunt:
 alia enim, ait MERCURIALIS, (*) interimunt dis-
 solvendo substantiam corporis humani; alia cor-
 rodendo, putrefaciendo, calorem nativum
 strangulando; & alia immodice evacuando; imo
 certissima nos docent observata, venena quæ-
 dam mirabili proprietate, nec ex cognita ha-
 ctenus corporis fabrica facile explicanda, quas-
 dam corporis partes tantum afficere.

Difficilius longe venenorum in mentem
 vim suam exerentium modus agendi capietur;
 nec prius, quam de ejus cum corpore commer-
 cio certi quid statui poterit.

Antiquissima venenorum divisio, quam AVI-
 CENNA, AVERROES reliquerunt, est, in ve-
 nenum de Minera, de Vegetabilibus, de Ani-
 malibus; quæ hucusque jure merito obtinet.

Ego

(*) Lib. 1. de Venenis Cap. 15. p. 17.

Ego venena Regni Vegetabilis tantum exponenda assumpsi: tum quia animalia sæpenumero per accidens tantum venenata sunt, ut rabida; alia vero pro maxima parte, aut Europæ non indigena, aut adeo nota, ut quilibet fere sibi ab iis facile cavere queat; aut denique ipsis naturæ scrutatoribus necdum quo ad indolem penitus perspecta; tum quia Minerale Regnum omnia animali naturæ adversa habet; ut nihil in usum internum, præter pauca condimenta trahi ex hoc regno possit. Quæcunque enim sub terra generantur, perniciosam habent naturam. (*)

In exponendis itaque Regni Vegetabilis venenis hunc servabo ordinem: ut collecta venena methodice prius, quoad fieri potest, ad Canones LINNÆANOS de virtutibus plantarum propositos reducam; tum singulis secundum sexuale systema dispositis, quidquid de his ex observationibus tam Veterum, quam Recentiorum colligere licuit, fideliter adjungere adnitar.

In tam vastum itaque Naturæ vegetantis descensurus campum quædam præmittenda censeo, antequam ad rem ipsam pertractandam me accingam.

Maximum, simplicissimum, saluberrimum Natura nobis ex Vegetabilibus suppeditat alimentum; non minus, ac exoptatum, efficax, salutare medicamen offert. Ita vero oecono-

A 2

mia

(*) P. de Abbano de Remed. Ven. p. 4.

mia naturæ, sapientissime a SUMMO ejus ARBITRO constituta est, ut certa vegetabilia certis tantum animalibus in escam cedant; ut quod uni illorum salutare nutrimentum præbet, alterum ut exitiale venenum afficiat, utque sic quælibet fere animalium species alimentum sibi proprium habeat, quod alterius speciei animalibus impune tangere non liceat; quod optime jam perspexit fidelissimus ILLE Naturæ observator HIPPOCRATES, (*) dum ait: „ Corpus „ a corpore, natura a natura, alimentum ab „ alimento differt. Neque enim omnibus animalium generibus eadem sunt commoda aut „ incommoda, sed alia aliis conveniunt. „ Hinc unum quodque illorum eo gustus, & odoratus sensu instructum est, qui huic fini conveniat: sic equi adeo sibi exitiale Phellandrium adhuc viride fugiunt, odore & sapore retenti; boves vero edunt idem sibi salubre Phellandrium, eodem allecti odore, & sapore (**). Imo tam varius est animalium appetitus, ut nulla fere planta sit, quæ non ab aliquo illorum eligatur, & ab alio intacta relinquatur. Equus cedit Phellandrium capræ, vacca cicutam ovi, capra relinquit aconitum equo: ea enim, quibus certa animalia pinguescunt, alia tanquam pestem, & venenum rejiciunt; sic Euphorbium homini maxime noxium,

Pha-

(*) De statib. cap. 2. Charter Tom. VI. p. 21

(**) Iter. W. Goth. p. 6.

Phalænæ Euphorbii cibus est saluberrimus (a) Hyoscyamus, & Mandragora, præsentissima generi humano venena, fues & porcos nutriunt (b), quin imo animalia alias innocua, si venena hæc, a quibus non afficiuntur, in cibum ducant, adeo ea sibi in succum, & sanguinem convertunt, ut nobis venenata evadant. Turdi baccis Rhamni Cathartici pasti, affati licet, purgant autumnò (c), quorum stomachum quoque rejicere prodest, quia interdum Hyoscyami foliis, quibus delectatur avis, repletus invenitur (d). Cõtornices in Italia a seminibus Hellebori venenatæ fiunt (e), quæ cum non Helleboro solum, sed & Lolio temulento vescantur, qualitates inde noxias acquirunt, ut convulsiones, spasmos, palpitationes cordis post earum esum observarint Medici. (f) Lac à scamoneo aut Tithymalo in capris purgans evadit, imò in nutricibus eandem indolem assumit a Gratiola. (g) Hinc colligitur, nullam

A 3

her-

(a) Amœn. Acad. dissert. de œconomia naturæ.

(b) Sextus Empiricus 1. Hypoth. Empiric.

(c) Amœnit. Acad. Dissert. de viribus plant.

(d) Ioan. Friderc. Zücker. Mat. aliment. p. 106.

(e) Amœn. Acad. ut supra.

(f) Joan. Frid. Zücker, ut supra p. 104. refert

Gall. Lib. 6. Epid. am. 5.

Aristotelis L. 9. hist. animal. cap. 8.

(g) Amœn. Acad. ut supra.

herbam absolute venenatam dici posse, sed tantum respective, & respective, non solum quod species diversas animalium adinet, sed etiam quoad ipsa individua respectu habito ad diversum illorum vivendi modum, idiosyncrasiam & similia.

Ad venenatas porro plantas a salutaribus distinguendas posuit Natura GUSTUM & OLFACTUM, quorum ope, ut vidimus inter noxia & salubria, sæpius tuta pabulantur ipsa pecora. Quantum vero sapor odorque non solum in arcendis corpori humano inimicis ingerendis corporibus, sed in appetendis quoque ei salubrius valeat, ad oculum monstrat, quod in febribus putridis, ubi non saporem solum, sed vel ipsum odorem assatæ carnis vehementissime horremus, acida, quæ gustui tunc arident, avidissime expetamus. Chloroticis puellis, infantibus acido laborantibus, carbones, creta, argilla usta, verbo absorbentia optime sapiunt, & maxime profunt. Hinc est quod prudens Medicus, verus naturæ minister, particulari vehementique ægrorum suorum ad rem aliquam appetitui, dummodo morbo ipsi è diametro non opponatur, hunc ut salutare naturæ conamen considerans, libens assentiat; sicque sæpe ægros suos servat, ubi alter aut scrupulosus, aut nimis timidus, aut nullam rei hujus rationem habens, pertinaciter negando, salubri hoc levamine suos privat.

Licet

Licet vero quoad sensum acutiem a quibusdam animalibus longe superemur, ea tamen rationis vi in distinguendis hinc prævertendis vel arripiendis nobis noxiis, aut salubribus a Creatore abunde concessa gaudemus, ut non solum ea, quæ immediate nos afficere possunt, sed mediatam quoque eorum noxam prævidere eamque arcere valeamus; imo ea, quæ alia animalia ut pestem & venenum fugiunt, quæque nobismet ipsis deleteria sunt, ad alios non minus utiles, quam proficuos usus applicare novimus: rei hujus argumenta nostris præcipue temporibus, ubi Naturæ studium per universum maximopere excolitur, plus quam superflua sunt. Ast quod maxime mirum quodque integrum humanum genus cum ipsis etiam posteris ad debitam gratitudinem accingit, est, magnos in arte Viros dirissima etiam venena ad sublevandos proximos debitis cum cautelis apta reddidisse, ut sic vel ex ipso mortis fonte optima mortales sanitatis hauriant auxilia.

Quantum itaque interest, dona hæc, quæ tam liberali manu nobis a natura subministrantur e propinguo mirari? ut eo securius ea a se invicem distinguamus.

Planta quælibet constat radice, caule, foliis, flore, fructu; planta itaque venenata vel ex integro venenata est, nulla ejus parte excepta, vel quo ad aliquas tantum partes, reliquis minus noxiis: ut nulla sit plantæ pars (ve-

nenatas intelligo), quæ in nonnullis plantis evidentiori veneno non præpolleat. Sic RADIX in Aconito, CAULIS & FOLIA in Cicuta, Tithymalo, Momordica Elaterium dicta, Papavere quorum succus expressus maxime venenatam indolem possidet; FLORES in Lobelia, Datura, Fritillaria; FRUCTUS BACCÆ Mandragoræ, Belladonæ, POMUM Colocynthidis, NUX Anacardii vomica, SEMINA Hyoscyami, Coccognidii, Hellebori &c. quoad deleteriam vim, omnibus satis nota. Dantur vero ejusmodi etiam plantæ, quæ fructus sapidissimos, dum maturi sunt, nobis ferunt, licet arbores ipsæ, imo ipsimet immaturi fructus venenatæ sint indolis; sic ficus arbor succo lactescente noxioscatet, ipse fructus ante maturitatem, eodem corrosivo succo est infectus, qui maturus ob gratum saporem, a nullo non expetitur. Jatrophæ Manihot radix plantæ evidentissime venenatæ esculenta est. Ari radix succo orba diversarum regionum alimentum constituit. Sic etiam quoad succum letheo quidem perfusa papavera somno sunt, non quoad semina quippe quæ vesca.

Quot plantæ sunt, quæ odore tantum solo corpus alterant, mutant, infirmant, occidunt? quot quæ applicatæ, contrectatæ tantum, varia morbosa symptomata, imo ipsam etiam mortem adferunt. Nerii floris odor, intra conclave
 incar-

incarceratus occidit sæpe dormientes. Juglandis, Sambuci &c. umbræ sæpe efficiunt ephemeram seu synochum. (a) Anagyris in Creta odore capitis gravedinem infert, incaute effossa Hellebori albi radix horrendum vomitum causat; Dracontii flos teterrimo omnium odore olfacientes attonitos & catalepticos reddit; (b) Fungorum quorundam odor fere lethalis. Si Atropæ Belladonæ folium oculo apponatur, iris tonum suum amittit, pupilla dilatatur, & quasi paralytica evadit. (c) Pulvis Nicotianæ ulceribus inspersus vomitus facit. (d) Colocynthis pomum manu quoad caleseat inclusum ad alvi exonerationem nonnullos incitat. (e) Suppositum Opium quibusdam mortem attulisse plurimorum auctorum testimonio comperimus. Ast non illæ tantum plantæ pro venenatis habendæ, quæ odoratæ corpori applicatæ, contrectatæ, ingestæ, diris illico symptomatibus in corpus nostrum sæviunt, sed eorum quoque ratio habenda, quæ sæpius in usum vocatæ lento quodam veneno corpus humanum sensim sensimque mutant ita, ut quotidie insensibiliter licet, semper tamen magis magisque

A 5

gisque

(a) Amœn. Acad. de Virib. plant.

(b) Hort. cliff.

(c) Boerhav. Razes.

(d) Amœn. Acad. de Odoribus plant.

(e) Ibidem de Viribus plant.

gisque a statu sano recedat. Quis enim solanum tuberosum, licet hodie per universam colatur Europam, & victui inserviat, ab omni venenata indole absolvet, quod eos, qui illo in America ad quotidianam escam fruuntur, cachecticos & scabiosos reddit. Quis Chærophyllym bulbosum, cujus radices succulentæ cum novellis foliis in foro Viennensi venales prostant, & coctæ cum oleo, aceto & sale mensis apponuntur, ab omni veneni suspitione liberam pronuntiabit? cujus frequentem usum, non absque omni noxa esse, imo capitis gravedinem doloremque causare in semetipso expertus testatur Clusius.

Sicuti enim, licet sextus Empiricus referat, (a) anum quamdam fuisse, quæ tringinta drachmas Cicutæ sine ulla læsione sorbebat; & Galenus alteram fuisse scribat, (b) quæ nutriebatur Cicuta, de vi deleteria Cicutæ nemo dubitabit. Sicuti, licet laudatus sextus Empiricus (c) Lisidis cujusdam meminerit, qui à quatuor opii drachmis non afficiebatur, opii venenatam indolem nemo in dubium vocabit; ita

(a) Sennertus Lib. 3. pag. 2. Sect. 2. Cap. 4. fol. 110.

(b) C. Bauh. prodr. pag. 90. Amœn. Acad. de Viribus plant.

(c) Hypothes. Empiric.

ita nemo non assentiet, dari quædam vegetabilia vera venena, quæ licet non omnes æque violenter, æque velociter, æque sensibilibiter aggrediantur, non modo pro suspectis habenda esse, venenis jure merito adnumeranda, (*) sed a quolibet etiam, cui propria salus in pretio est, debita cum cautela, & in summa tantum annonæ penuria in usum alimentarem trahenda esse.

Maxima porro ratio habenda est diversarum anni tempestatum, vitæ, temporis colligendi, loci natalis plantarum, ut securi quid de earum salubri aut noxia virtute pronunciari possit; rei hujus veritatem dudum jam Theophrastus perspexit; (**) dum ait: magnum discrimen esse in venenis colligendis, scilicet, quo unum quodque colligatur tempore; quia æstate collecta magis operantur quam vernali tempore.

Diversum vitæ tempus, quantum ad vires plantarum determinandas conferat, facile capiet is, qui juvenes Cichorii exempli causa radices cum adultis comparaverit, cui notum est novos turiones plurium venenatarum etiam plantarum in usum alimentarem cedere, uti de *Phytolacca decandra*, & de aliis etiam in decursu dissertationis patebit.

Locorum diversitatis considerationem ad hanc rem facere & supra laudatus Theophrastus monet,

(*) Gal. Sympt. Med. Cap. 18.

(**) Lib. 9. de hist. plant. Cap. 15.

monet, venena enim inquit in altissimis montibus crescunt eoque valentiora, quo ficcior loco nascuntur, & ipsa experientia sole clarius idem evincit: exemplo fit Hellebori nigri radix, quas in Helvetia validiores quam quæ in Gallia crescunt Geoffroi est expertus; tum in oriente cultas diversas quoque & validiores esse Tournefort testatur. Tetrodynamæ plantæ in aquis corrosivæ evadunt; umbellatæ aquaticæ venenatæ ut plurimum & e contra eadem in loco ficcior cultæ mirum quantum de acredine sua amittant. Sisarum vera Sii species, quæ in ficcis crescit, dulcissima est & esculenta; Apium dulce Zeleri Italarum, gratissimum in mensis, cum sponte crescit in paludosis acre nauseosum & venenatum, quod per culturam in loco ficciori dulcescit, ut esculentum evadat.

Justum in colligendo tempus servari debere cuilibet abunde compertum est; sic nisi primo vere Caryophyllatæ radix (Geum Urbanum Lin.) antequam generosus latex folia trudendo aromaticam vim effuderit, eruatur, ne quidquam expetitam præstabit efficaciam; Rhabarbari radix nonnisi decennis ex natali solo in Armamentarium inferenda Pharmaceuticum; Hyperici flores prius quam se explicuerint legendi, quo balsamica indoles servetur; Angelicæ radix nisi hyeme lecta effœta est; (*) Colchici

(*) Amœn. Acad. dissert. de obstac. Medic.

chici autumnalis bulbus in autumnno dum folia
emittit effodienda, si vires ejus integras concen-
tratasque desideras. Ex dictis itaque facile
perspicitur quantum debitum colligendi planta-
rum tempus conferat, ut de earum viribus ali-
quid concludere valeamus, tum quam facile de
una eademque planta, diversis collecta tempo-
ribus, diversa prædicari possunt, & debent:
hinc dum de laudatis viribus plantæ alicujus
judicium ferendum, quam sollicita temporis quo
hæc lecta fuit ratio habenda sit.

Porro in plurimis plantis id etiam obtinet,
ut vires has, quas recentes possident, frustra in
exsiccatis quæras; Gratiola recens validissime
purgat, & vomitus ciet, antiquata iners. Ireos
nostratis vis diuretica, qua recens superbit, in
sicca evanuit, quapropter in succo non inde-
cocto quærenda. (a) Centena alia adnotari
possent non minus utilia, quam curiosa, quæ se-
dula solersque Botanicorum observatio in com-
munem usum detexit, si dissertationis limites
paterentur. Quare ad Canones illustrissimi a Lin-
né de virtutibus plantarum propositos, ad quos
omnia venena regni vegetabilis, quæ mihi col-
ligere lieuit, reducere pro viribus anxius sum,
gressum facio. Ac

(*) Amcen. Acad. loc. cit.

I^{mo} NAUSEOSA, QUÆ INGESTA A NATURA RESPUUNTUR.

Veratrum, Helleborus, Convallaria, Asarum, Nicotiana, Cucumis, Colocynthis, Valeriana, Sambucus, Gratiola, Aloë, Cassia Senna, Rheum, Afrantia, Berberis, Bryonia, Iris, Globularia, Evonymus, Hedera, Herniaria, Ulmus, Convolvulus, Sefeli, Turbith, Viburnum, Cassine, Linum, Rumex, Colchicum, Guilandina, Catananche, Eupatorium, Arnica, Doronicum, Lobelia, Viola, Serapias latifolia, Jatropha, Ricinus, Momordica Elaterium, Mercurialis.

2do ACRES CORROSIVÆ SUNT.

Piper, Iris, Heliotropium, Cyclamen, Anagallis, Plumbago, Convolvulus, Hedera, Imperatoria, Thapsia, Viburnum, Drosera, Colchicum, Daphne, Passerina, Ruta, Chrysofplenium, Sedum acre, Agrostemma, Lychnis dioica, Anemone, Ranunculus, Raphanus Raphanistrum, Lobelia, Aristolochia, Arum, Croton, Jatropha, Ricinus, Bryonia, Tamus.

3^{tio} GRAVEOLENTES MALÆ.

Cotula, Sambucus, Actaea, Aconitum, Helleborus, Veratrum, Asarum, Narcissus, Fritillaria, Gloriosa, Anagyris, Stapelia, Chenopodium, Solanum, Datura, Nicotiana, Hyocy-

scyamus, Gratiola, Cassia, Doronicum, Colocynthis, Coriandrum, Ruta, Buxus, Cynoglossum, Papaver, Juglans, Anthericum, Antirrhinum, Apium, Tagetes, Anethum, Dracontium, Lactuca virosa, — Scariola, Crocus, Conium, Crithmum, Paris, Dictamnus, Sedum, Sideritis, Scrophularia, Digitalis, Erigeron, Helianthus, Calendula, Cannabis.

4to. COLOR FLORIS LURIDUS ET ASPECTUS TOTIUS PLANTÆ TRISTIS, SUSPECTAS REDDIT PLANTAS.

Capficum, Solanum, Physalis, Hyoscyamus, Nicotiana, Atropa, Datura, Verbascum, Fritillaria, Rhus, Aconitum, Lycoctonum, Digitalis; Baccæ nigræ in Atropa, Actæa, Coriaria, quæ venenatissimæ, minus venenatæ Empetri & Ribeos nigræ.

5to PLANTÆ IN AQUOSIS SÆPIUS CORROSIVÆ SUNT.

Ranunculus, Caltha, Calla, Arum, Nymphaea, Rumex aquaticus, Alisma, Plantago aquatica, Polygonum Hydropiper, Aster Tripolium, Pedicularis palustris,

6to. PENTANDRIA MANOGYNIA BACCIFERA MONOPETALA COMMUNITER VENENATA EST.

Cycla-

Cyclamen, Anagallis, Lonicera, Mirabilis, Verbascum, Datura, Nicotiana, Atropa, Hyoscyamus, Physalis, Solanum, Capsicum, Strychnos, Rhamnus.

7mo. UMBELLATÆ IN AQUOSIS VENENATÆ SUNT.

Sium, Phellandrium, Cicuta, Angelica, Apium, Oenanthe.

8vo. HEXANDRIÆ RADICES NAUSEOSI SAPORIS ET ODORIS VIROSI NOXIÆ SUNT,

Leucoii, Narcissi, Pancratii, Amarillidis, Crini, Fritillariæ, Gloriosæ, Scillæ, Asphodeli, Hyacinthi, Alöes, Allii, Asparagi.

9no POLYANDRIA PLERUMQUE VENENATA EST.

Actæa, Chelidonium, Papaver, Argemone, Cambogia, Nymphæa, Pæonia, Delphinium, Aconitum, Aquilegia, Nigella, Anemone, Clematis, Thalictum, Adonis, Ranunculus, Helleborus, Caltha.

10mo LACTESCENTES COMMUNITER VENENATÆ SUNT.

Euphorbia, Rhus, Papaver, Chelidonium, Sanguinaria, Bocconia, Cambogia, Cerbera, Rauwolfia, Plumeria, Asclepias, Periploca,

ploca, Cynanchum, Apocynum, Nerium, Excœcaria, Agallochum, Anacardium, Curcuma Hypecoum, Oenanthe, Rumex, Phytolacca, Hypomane, Myrica.

II^{mo} PLANTÆ, QUARUM FLORES NECTARIIS A PETALIS SEPARATIS GAUDENT, COMMUNITER VENENATÆ SUNT.

Nigella Aquilegia, Delphinium, Aconitum, Apocinum, Stapelia, Asclepias, Narcissus, Hypecoum, Impatiens, Monotropa, Parnassia, Helleborus, Kalmia, Pinguicula.

12mo. AMARÆ, ALCALINÆ, SUNT STOMACHICÆ, ANTIVENEREÆ, ET SÆPIUS SUSPECTÆ.

Humulus, Arthemisia, Alœe, Centaurea Benedicta, Santolina, Tanacetum, Matricaria, Cinchona, Cuscuta, Chærophyllum, Aesculus, Saponaria, Silene, Carthamus, Inula, Achillea.

13^{tio}. EX CLASSE NATURALI GRAMINUM.

Cynofurus Echinatus, Bromus secalinus, Lolium perenne, — temulentum.

14to. EX CLASSE NATURALI COLUMNIFERARUM, QUÆ OMNES FERÈ PLUS MI-

B

NUS

NUS EMOLLIENTES PLANTAS SUB SE CONTINET, UNICA SUSPECTA INVENITUR,
Hibiscus Sabdariffa.

15to EX CLASSE NATURALI PAPILIONACEARUM SEQUENTES.

Fumaria, Polygala, Abrus, Spartium, Genista, Ononis, Lupinus, Cytisus, Colutea Coronilla, Pforalea.

